

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az intuíció szerepe a növendékek megítélésében.

A gyakorlati életben mindenütt kiszámíthatatlan fontossága van az intuíciónak. Legtöbbször nem a matematikai és a logikai szabályok öntudatos alkalmazásával járunk el. Ezek pontos megtartásával napi munkánk nagyon kis részét tudnók csak elvégezni, mert a legtöbb esetben sokkal gyorsabban kell cselekednünk, semhogy pontos kiszámításra időnk jutna. S micsoda műszer-tömeget kellene vinnie az embernek csak egy turista-kirándulásra is, hogy az időjárást, időpontot, távolságot, irányt, stb.-it illetőleg minden lépését kiszámított pontossággal tehesse, a legkisebb fáradsággal a legmegfelelőbb időben a legtöbb kellemes benyomást nyerhesse s az időjárás minden változását előre kiszámítva, biztos fedél alá vonulhasson. Azonban vagy egyáltalában nem, vagy csak pár műszert viszünk magunkkal, mert gyorsabban és mégis megközelítő pontossággal tudjuk tájékozni magunkat pusztán intuíciónkkal is. A kereskedő, ki állapotokat, ki bort vesz, a vállalkozó, az üzletember, a hadvezér, az orvos, az ügyvéd mind intuícióval oldja meg legbonyolultabb s előre ki nem is számítható vállalatát.

Így van a nevelő is. Ő is intuícióval dolgozik. Sehol se szembeötlőbb ez, mint tanítványai tehetségének a megállapításában. Logikai és matematikai biztossággal ezt csakis a kísérleti lélektan és a kísérleti pedagógia módszereivel állapíthatná meg. Micsoda óriási munkát kellene végeznie és mégis hányszor járna úgy, mint a meteorológus az iskolázatlan földművessel szemben! Nagyszerűen megokolná lépésről-lépésre a következtetését és az mégsem válnék be. Pedig a módszerkülönség a kísérletező meg a gyakorlati pedagógus megállapításában ugyanaz, mint a meteorológus és a földműves időprognózisában.

A kísérletező pedagógus beülteti a tanulókat laboratóriumába s nagyon sokszor nem praktikus és pedans mérést végez. Mivel a tehetség nem egyszerű, hanem összetett, azért közvetlenül meg nem mérheti. Ehelyett méri az elemeit, az emlékezetet, képzettársulást,

ítélő erőt, az érzékszervek kiválóságát, a feltalálóképességet, az érdeklődés erejét, a fantáziát stb. Csakhogy, amint James W. mondja (Lélektani előadások, 94. l.), a gyermeknek sem emocionális, sem morális energiáját, sem kitartását nem lehet egyes kísérletekből megállapítani, hanem csak valamennyi tevékenységéből. Azonkívül valamelyik képesség hiánya vagy erős fejlettsége még nem döntő az ember összképességére. Az összes lelki erők együtthatása az, ami értékes az életben és az egyik tökéletlenségét kiegyenlítheti a többiek fokozott tevékenysége (i. h. 95. l.). Tehát a kísérletező pedagógusnak az eme tényezők közt levő mennyiségtani viszonyt is ki kellene számítania. Csakis így állapíthatná meg, hogy egy serdülő Shakespearerel, Rodinnal, Newtonnal, Darvinnal vagy Bismarckkal áll-e szemben.

Ha minden egyes növendéke vizsgálására legalább egy évet fordítana, akkor se tudná ezt megállapítani. Ép úgy lehetetlen, mint geometriai pontokból vonalat szerkeszteni. És mi magunk se tudjuk, hogy mire vagyunk képesek. Vegyük ehhez még azt, hogy a gyakorlati nevelőnek nem egy, hanem sokszor 100—150 tanítványa van. És ott vannak a dolgozatok, a szertárok s ott a még súlyosabb családi és anyagi gondok. S a társadalom mégis méltatlankodik, hogy a pedagógusok jeles bizonyítványokat adnak olyan növendékeknek, kik az életben nem tudják megállani a helyüket s elégségeset azoknak, kik az életben később kiválnak. Feledik, hogy itt nem akták másolásáról, nem is mérnöki mérésekről, hanem bonyolult intuitív munkáról van szó.

A gyakorlati nevelőnek tehát se ideje, se módja nincs arra, hogy tanítványai tehetségét kísérleti úton megállapítsa. Pedig megállapítása tudományos bizonyosságú csakis ezen az egy úton lehet. És tanítványai tehetségének tudományos és biztos megállapítására több okból szüksége is volna. Osztályzatot kérnek tőle és ezt tévesen a tanuló munkaképessége mértékének tekintik. Szegény gyermeke nézve az osztályzat sokszor az egész életre döntő fontosságú. Ha rossz a bizonyítványa, szülei nem fogják tovább taníttatni. A legnagyobb eredményt a pedagógus is csak úgy érheti el növendékeivel, ha azok képességének sajátos jellemét kiismerte és ezt meg is állapítja. Nem tudományos úton ugyan, nem kísérletekkel, hanem intuícióval.

Ennek az intuíciónak külső lefolyását könnyű leírni, mert napról-napra majd mindenki él vele, midőn új emberrel ismerkedik meg. Pár szót váltunk vele s rögtön bizonyos értékelő ítéletet alkotunk róla. Értékelésünkben legelőbb is megjelenése és fellépése befolyásol bennünket. Ösztönszerűen megérezzük, hogy külseje épúgy tükrözi az ő egyéniségének, mint szavai s az azokkal közölt gondolatai. Érezzük, hogy a tükröződésükben megnyilvánuló különbség nem is lényegbeli, hanem fokozati. Érezzük, hogy már az első társalgáskor

érintkezünk az egész emberrel. A jeleket csak meg kell érteni és felfogtuk az egész embert. Így tesz a pedagógus is. Az első felelet után rögtön intuitív ítéletet alkot a tanuló tehetségéről. A felelet előadása, a közbevetett kérdésekre adott válaszok általában tájékoztatják. Ha gyorsan és helyesen felfogja a tanuló a kérdéseket, ha nehéz helyzetben könnyen kivágja magát, ha valamely tételnek vagy cselekvésnek a helyességét könnyen belátja, abból értelmének magasabb fokára következtetünk. Egy-egy iskolai feleletben tulajdonképpen megnyilvánul a tanuló egész tehetsége, emlékezete, képzetársítása, figyelme, koncentrációképesége, képzelete, kitartása stb. Csak ki kell találni, hogy mennyi része van a feleletben a tanuló emlékezetének, szorgalmának és a többi elemi képességeinek.

Minél nagyobb a pedagógus értelmi ereje, és minél nagyobb a gyakorlata, a *divinatio* annál könnyebb rá nézve és intuitív értékelése is annál biztosabb. Az első feleletre azonban még a leggyakorlottabb pedagógus se tudja megalkotni mindenkor a helyesen értékelő ítéletet. Mint ahogy a pragmatikus filozófia szerint minden igazságot kompromisszum útján mindig újabb és újabb igazsággá módosítunk, úgy tesz a pedagógus is első, viszonylagos igazságú megállapításával. Az új feleletek nyomán lassanként újabb és újabb igaz megállapításokra jut. Végleges, abszolút igazságra, mint általában senki, úgy ő sem juthat. Gyakorlati igazsága azonban rá nézve és a társadalmi életre nézve is elégséges. Annál is inkább, mert tőle a társadalom tulajdonképpen nem is tanítványa tehetségéről kér nyilatkozatot, hanem a tananyag elsajátításának a minőségéről kér osztályzatot. Bár a kettőt egymástól elválasztani nem lehet, a jó pedagógust éppen az jellemzi, hogy az érdemjegyen a tehetségről való nyilatkozatot jobban kifejezésre tudja juttatni. A tehetségre vonatkozó ítélet intuitív bizonyosságát a bizonyítványban az növeli, hogy a sok osztályzatban nemcsak egy, hanem több pedagógusnak az értékelő ítélete jut kifejezésre, s ezek egymást kölcsönösen ellenőrzik.

A pedagógus intuíciónak külső formáját láttuk. Nézzük az e mögött végbemenő lélektani folyamatot. *Heymans G.* szerint az intuición magyarázatát az új lélektannak a nem tudatos szellemi tevékenységre és a képzetek másodlagos funkciójára vonatkozó felfedezései adják. Elhatározásainkat és nézeteinket nem lehet mindig visszavezetnünk azokra az okokra vagy érvekre, melyeket előbb öntudatosan átgondoltunk. Ellenkezőleg, következtetéseink megalkotásában közreműködnek mindenkor nem tudatos, de másodlagos funkciójukban megmaradó képzeleteink is. És ezek az érvek ugyanazok szerint a logikai szabályok szerint működnek, mint a tudatosak. A nem tudatos érvek a tudatosokkal együtt szerepelhetnek bizonyos nézet létrehozá-

sában, azonban magukban is létrehozhatják. A következmény látszólag közvetlenül áll elő az öntudatban, anélkül, hogy aztán lehetséges volna számot adni létrejöttének a módjáról.¹

A tanuló tehetségének a megbecsülése is nem tudatos következtetések formájában jön létre. A pedagógus pályáján már számtalan tapasztalatot szerzett arról, hogy bizonyos külső nyilvánulások minő képességgel voltak kapcsolatban az egyes tanulóknál. Ezek a tapasztalatok, mint külön benyomások talán már rég elvesztek az emlékezetéből. Nem tudja, hogy melyik vagy hány tanulónál, mikor és hol tapasztalta. Ezek az előbbi tapasztalatai nem is kerülnek bele tudata világába. Csakhogy az újabb lélektan kimutatta, hogyha a képzetek és benyomások eltávoztak is a tudatból, azért hatásuk nem szűnt meg, továbbra is éreztetik. A képzeteknek ezt a hatását másodlagos funkciónak nevezzük. A pedagógus régebbi tapasztalatai gondolkodását, cselekvését, akaratát befolyásolják lelke homályos mélységéből, éreztetik hatásukat a jelenben is. Azok a benyomások, miket új tanítványairól szerez, felkeltik régi tapasztalatainak másodlagos funkcióit s tudata háttérében megkezdődik tanítványára vonatkozólag az érvek és ellenérvek harca. Az egész folyamat a tudat alatt megy végbe s a pedagógus tudatába csak az érvek harcának a kész eredménye, az ítélet jut s így mondja ki, hogy az illető növendék tehetséges vagy tehetségtelen, közepes, szorgalmas vagy lusta, de tehetséges stb.

Rövid pár perc alatt kész az ítélet. Ez annál többet ér, a pedagógus értelmességét itt nem tekintve, minél több régi tapasztalattal rendelkezik az illető és növendékeivel minél tartósabban s több oldalról érintkezett. Ezért ítélnék jobban általában az idősebb pedagógusok s ezért jobb, ha kevesebb osztályban kisebb számú tanuló több órán át tanítanak. Viszont annál értéktelenebb az intuíciója, minél fiatalabb, minél érzékenyebb a pedagógus s minél kevesebb és kevésbé nyugodt, zavartalan lelkiállapotban nyert benyomásokon alapszik az ítélete. Ilyen állapotban ugyanis egyes, értelmileg színezett benyomások nem engedik meg, hogy a többi előbbi tapasztalat és benyomás is kifejttesse rendes másodlagos funkcióját. Mielőtt ezek hatásukat éreztethetnék, az értelmileg színezett benyomás már létrehozza az elfogult ítéletet. Az érzelmeik hatása alatt álló nevelőknek az a bajok, hogy az első felelet nyomán nyert benyomásuk döntő a tanuló későbbi elbírálására is. Első értékelő ítéletek elfogulttá teszik őket. Nem tudják meglátni tanítványuk egyéb tulajdonságait.

A pedagógus intuíciója főleg akkor mond csődöt, mikor egészen sajátos tehetségű növendékre vonatkozik, amikor tehát régi tapaszt-

¹ G. Heymans, Die Psychologie der Frauen. 175. l.

talatai másodlagos funkciójukkal nem támogathatják. Ekkor tévednek leginkább. Ez magyarázza meg, hogy az iskola miért bírálta el oly sokszor helytelenül sajátos lelkületű, zseniális növendékét. A pedagógus intuíciója legjobban az átlagos tanulókkal szemben válik be. Az intuíció egészen új tényekkel szemben általában helytelen. Heymans (i. h. 180. l.) a nőkről mondja, hogy új tapasztalatokkal szemben úgy járnak, mint az alföldi ember, ha hegyes vidékre kerül. Újra kell tanulniok a távolság megbecslését. Nézetünk szerint épúgy van ezzel a pedagógus is.

Intuíció vagy lelki elemzés. Ez a két módszer áll a pedagógusok rendelkezésére a tanulók képességének a megállapításában. A lelki elemzés előnyösebb volna, mert a tévedés eshetősége ezzel csekélyebb. Csakhogy a nevelésben nem használható az idő rövidsége, a növendékek nagy száma miatt és azért sem, mert a nevelőnek nemcsak ez a feladata. Sőt az osztályozás a legkisebb feladata. Neki nagytömegű anyagot kell növendékeivel elsajátíttatni: nevelnie és alakítania kell őket. Ha igazán eredményt akar elérni, munkáját sokkal jobban elfoglalják ezek, semhogy növendékeinek lelki elemzését még csak meg is kísérelhetné.

Használható módszernek tehát csak az intuíció marad nagyobb pontatlanságával és a tévedés több eshetőségével. Azonban ennek a módszernek a kísérletivel szemben mégis megvan az a megbecsülhetetlen előnye, hogy a nevelő gyors cselekvését nem teszi lehetetlenné. Pedig neki minden pillanatban cselekednie kell. Ez a módszer az élet bonyolult görbéjéhez, mint Heymans mondja (i. h. 182. l.), teljesen hozzásimul. Az élet is ezzel dolgozik. És amíg barátainkat ezzel választjuk meg, míg ismerőseinket ezzel értékeljük, míg a gyakorlati életben az emberek a legtöbb esetben ezt használják, addig a nevelőnek sincs oka e módszer tökéletlensége miatt szégyenkeznie és másoknak sincs joguk emiatt valamit is a szemére vetniök. Tévedései nem nagyobbak és nem számosabbak, mint az életben általában. Hisz az is állít embereket oda, hova azok nem valók s fedez fel nagy tehetségeket napról-napra az ismeretlenség homályából.

(Erzsébetváros.)

Kovács János.

A magyar nyelv tanítása Horvátországban és Boszniában.

A magyar nyelv nem tartozik a világnyelvek közé, megtanulása kevés előnnyel kecsegtet s így természetes, hogy a szűkebb haza határain kívül egy ország iskolájában se szerepel kötelező tantárgyként. Van azonban két közjogilag hozzánk közelálló, de közoktatási